

Västgöta Nations i Uppsala Landskapsförening

VINTERNYTT 2024

BÄSTA MEDLEMMAR I LANDSKAPSFÖRENINGEN

Det har varit en härlig decemberdag i Uppsala, lite vitt på marken och temperaturen aningen under noll. Den s.k. Lussenatten (natten innan Lucia) är i morgon kväll. Den ansågs förr vara farlig, onda krafter var i rörelse. Man fick inte mala, spinna eller brygga. Hemma i Västergötland klädde vi barn o ungdomar ut oss och gick runt i bland stugorna och tiggde om godis. Tror inte att den traditionen finns kvar.

Utöver de artiklar som finns i detta Vinternytt vill jag särskilt annonsera en intressant föreläsning den

21 februari (med åtföljande sexa). Domkyrkoarkitekt Åsa Flarup Källmark (från Tidaholm) berättar om sitt arbete med en rad kulturbyggnader, kyrkor och kyrkomiljöer i Uppsala och annorstädes. Hon är bl.a. känd för en imponerande insats vid restaureringen av kyrkan i Trönö (Nathan Söderbloms hemby) i närheten av Söderhamn. Åsa har fått kulturpriser i Uppsala och Järfälla. Boka in kvällen!

**Vi önskar alla en riktigt god jul- och nyårshelg!
Styrelsen genom Kenny Jonsson**

I NOBELPRISTIDER

kan det finnas skäl att uppmärksamma Gustaf Dalén, fyrteknikens uppfinnare.

Han föddes 1869 i Stenstorp, mellan Falköping och Skövde, och redan som 13-åring visade han sina tekniska talanger då han uppfann en väckarklocka, som både kunde ringa, tända ljuset och sätta på kaffepannan.

Efter utbildning på Chalmers och i Schweiz började han sin uppfinnarverksamhet på allvar. Han är framför allt känd för sitt revolutionerande system för fyrbelysning, han skapade företaget AGA och han tog under sin livstid 99 patent. Agafyren vid Flottsund, se bild, är numera byggnadsminne.

År 1913 var han med om en explosionsolycka som gjorde honom blind. Några månader senare tilldelades han Nobelpriset i fysik. Ett år efter olyckan kom han tillbaka till AGA och ledde företaget i 25 år till. På

Foto Maria Wold-Troell

1920-talet tog han fram en ny bränslesnål hushållsspis, AGA-spisen, spisarnas Rolls Royce. 1932 såldes AGA-spisen i 20 länder och den användes som lockbete i annonser då man sökte hembiträden.

När Gustaf var barn älskade han plättar, här kommer därför ett lämpligt recept :

Ingredienser:

2 ägg, 1 tsk salt, 3

tsk socker, 6 dl mjölk,

4 dl vetemjöl, 15 g smält smör.

Vipa samman ägg och mjölk. Sikta ner de torra ingredienserna lite i taget och tillsätt till sist det smälta smöret. Rör om ordentligt.

Hetta upp ett plättjärn och stek plättarna gyllenbruna. Servera med jordgubbssylt.

(Om smeten får svälla en timme eller mer, blir plättarna ännu fräsigare.)

Gustaf Dalén gick ur tiden 1937. I Stenstorp finns ett Dalémuseum.

Elisabet Claesson

KÄRA VÄSTGÖTAR,

november har blivit december och det lider mot jul och inte minst mot lussegasquen som kommer bli min sista som förste kurator för Västgöta Nation. Det ligger ett tunt snötäcke över Uppsala och adventsljusstakarna lyser i alla fönster. Det blir ett välbehövligt jullov efter en minst sagt intensiv termin och ett skönt avslut på det här jubileumsåret. Ofta börjar jubileumsår lite långsamt, men inte i år! Redan i februari hade vi årets första bal med Skottårsbal även fast det inte var planerat som ett recce-evenemang så fungerade det som en perfekt avslutning på receperioden. Dagliga verksam-

heter som lunch, pub och brunch rullade på och hela terminen gick rysligt fort.

Den 1 maj gick en liten skara västgötar till nationsgraven för kransnedläggning. Vi fick höra ett tal av nationskaplan Karin Borg, samt lyssna till vacker sång av nationens manskör Korgossarna. Det var fint att få ta del av och genomföra den traditionsenliga kransnedläggningen och avsluta med högtidsmajmiddag där vi installerade nationens skattmästare kapital Sofia Hultåker Hammarström som hedersledamot. En av våra tre hedersledamotsinstallationer som vi lyckades genomföra under året, därtill lyckades vi installera

Jonas Hjelmqvist och Åsa Flarup Källmark. En fjärde hedersledamot var kallad men tyvärr lyckades vi inte installera Elisabeth Ohlsson innan hennes bortgång.

När hösten kom började verksamheterna och fastighetsarbetet igen, stiftelsens källare skulle renoveras, en ny lastkaj skulle byggas, avloppet skulle äntligen fixas och kronjuvelen i renoveringarna, Tornrummet skulle tapetseras om. En omtapetsering som var helt beroende av ekonomiska bidrag från landskapsförningen. I november lagom till 385 års jubileet blev arbetet äntligen klart och om ni har vägarna förbi Tornrummet kan ni se de nya röda tapeterna.

Sammanfattningsvis har det varit ett otroligt spännande år att vara förste kurator vid Västgöta

nation. Jag är glad över att ha fått träffa så många av er från landskapsförningen under mitt år- ni är en otroligt viktig del av nationen. Jag vet inte hur jag hade klarat av de frågor som kommit in om Fredrik Täckholm, Adam Taube, vilka som var engagerade på 70 talet med mera om det inte funnits eldsjälar hos er som minns det som jag är för ung för att komma ihåg. Efter årsskiftet lämnar jag över ansvaret till Helmina Särdaqvist från Alingsås, det blir alltså en äkta västgöte på posten som förste kurator

Tack för att ni stärker anknytningen till den västgötska historien och skapar en västgötsk kultur på Uppsala västgötska ambassad.

God jul och gott nytt år!

Carl Robert Lindström, Förste kurator

TOMTAR JAG MÖTT

Så här i jultider finns det anledning att ägna sig åt en aning tomtenostalgi. Jag tänker då inte i första hand på Viktor Rydbergs tomte, den lille plikttrogne beskyddaren av människor och djur och gård som vi mötte på finaste julpapperet. Nej, jag tänker på de tomtar i naturlig storlek som ingav såväl skräck som förväntan i små barnahjärtan.

Varje julafton i min barndom ringde kusin Olof i granngårn och frågade om hunden var inne. Han var ombud för tomten och förklarade att tomten var hundrädd. Så vi tog in hunden, alltid en collie av Lassietyp och i skymningen kom tomten. Olof var förstas med. Och visserligen var tomten utspökad med tomtemask i papper, verkligen skräckinjagnade, men vi lär oss inte luras, tomten – det var kusin Birgit! Lika kärt som väntat!

Hos min kompis Ulla var frågetecknen desto fler. Familjen besöktes varje julafton av en enastående tomte, iförd paltor i grått, grovt tyg och med skägg och hår av blånor. Han åkte med bussen in till stan Hade han halmskor på fötterna? Ulla har berättat, men mitt minne lämnar mig därhän. Hon och hennes två mindre bröder bävade för tomten, en total främling, som var både skrämmande och efterlängtd.

När Ulla fyllt sju och skulle börja skolan till hösten tyckte hennes far att det var dags att berätta sanningen. Han tog in henne på kontoret och avslöjade, nu när hon var så stor, att tomten, det var farbror Harald. Ulla syntes ta emot beskedet med fattning och gick ut från kontoret. Men plötsligt slet hon upp dörren och ropade till sin far, som ju på sätt och vis bedragit henne: – Jaha, och hur är det med Jesus då?

Många år senare hade Ullas bror fått barn. Min mamma hade blivit änka och flyttat till en lägenhet i stan och jag for till henne över jul.

En julafton ringde Ullas bror och undrade om jag kunde vara tomte i familjen. Jodå, jag vrängde vinterkappan ut och in, den hade rött foder, och fick låna en tomtemask och levde mig in i rollen. Lille Gustav var tämligen blyg och undrande.

Gustav fick småsyskon och flera år i rad fortsatte jag tomtieriet och gick in för det på allvar med hemgjort hår och skägg av fårull och hemsydd röd rock med vita teddykanter. Som tack för hjälpen brukade far i huset, dvs. Ullas bror, sätta ut lite "tomtegröt" i form av en flaska med starkt innehåll, vid garaget,. Sista gången jag tomtade hos familjen, barnen började ju bli stora och Gustav närmade sig den magiska sjuårsgränsen, tog jag som vanligt vägen om garaget, rätt nöjd över hur jag levte mig in i tomtierollen, för att sen styra kosan hemåt till mamma. Döm om min förvåning när jag kommer ut på gatan och möter en – tomte! Vad i all sin dar, vem var nu detta? Jag kände mig alldeles förvirrad, det var ju jag som var tomten. Eller ...? – Gojul på däk, sa kollegan. – Däsamma te däk, sa jag, när jag fann mig. – Jaså, du har vart inne hos dum nu, ha, då ä bra, men då tar ja andra sida och fortsätter dar. – Ha, då ä bra, sa jag, då går ja uppåta här. – Ha, gojul på däk ijän då, sa kollegan, och försvann bland snödrivorna.

Och jag vandrade hemåt. Lätt omskakad. Var det han som var den riktige tomten? Eller... han accepterade ju mig som tomtkollega, var det kanske ändå jag som ...?

Förvirringen sitter kvar ännu. Visst var det väl jag som var den riktige tomten ??? Eller ...?

Elisabet Claesson/Tomten

TVÅ HOT SOM AVVÄRJDES

Så sent som 1947 höll stadsbyggnadskontoret i Alingsås fast vid idén om att leda Rikssexans växande trafik rakt genom staden, över järnvägen, över torgen och utmed Kungsgatan med alla sina trähus. En sådan utveckling skulle dock fordra en hel del rivning och ombyggnad och framför allt en breddning av Kungsgatan till 15 meter. Så det blev protester och planerna sköts upp.

Rikssexan var i början av 1950-talet bara en slingrande tvåfilig väg mot Göteborg, där personbilar, långtradare och cyklister trängdes. I slutet av decenniet byggdes en helt ny riksväg med fyra körfiler mellan Floda och Alingsås och 1961 fick Alingsås en förbifart som drogs utanför den gamla stadskärnan. Rikssexan döptes om till E3 och hotet mot Alingsås var undanröjt för den här gången.

Det andra hotet var lite mer komplext. Industristaden Alingsås började undermineras på 1960-talet: de mindre verkstadsföretagen blev visserligen fler och även andra sorts företag etablerades, men detta kunde inte kompensera för de nedläggningar som den växande tekokrisen orsakade. Konkurrensen från Pripps hade dock ännu inte slagit ut Alingsås bryggeri och befolkningsökningen fortsatte därför, tack vare inflyttning, även på 1960-talet. Men 1968 kom ett nytt förslag på generalplan för Alingsås, utarbetat av en konsultfirma, som förutsatte att befolkningen skulle tredubblas fram till millennieskiftet. Staden förväntades då ha 60 000 invånare. Den gamla stadskärnan måste därför rivas och ersättas av stora moderna handels- och kontorsbyggnader. Lillån skulle fyllas igen och höga parkeringshus och flerfiliga motorleder skulle byggas runt staden.

Denna gång avvärjdes hotet av en kombination av framsynta arkitektstudenter och stadens snabbt försämrade finanser. Flera examensarbeten vid sektionen för arkitektur vid Chalmers kritiserade under 1969 den sorts tidstypiska stadsutveckling som nu planerades i Alingsås som lät bilism, kontor och handel ta över

helt och rasera äldre centrumbebyggelse. Argumenten debatterades livligt och fick stadens politiker att tvivla på sin nya generalplan.

Sedan, och framför allt, slog den pågående avindustrialiseringen i Alingsås till med full kraft. Alingsås Bomullsväveri lades ner 1970 och Alingsås Bryggeri 1971 och stadens ekonomiska situation försämrades kraftigt. Det hann bli några rivningar och ett nytt Domus på Kungsgatan men sedan var det mest bevarandeplaner som gällde.

1976 presenterade Älvsborgs läns museum en omfattande kulturhistorisk inventering av Alingsås stadskärna, samtidigt som kommunen själv började lyfta fram sina kulturhistoriskt intressanta byggnader som värdefulla. Man började prata om Alingsås som "den trivsamma trästaden". Så småningom fick staden, som nämnts, också pris för sin framgångsrika byggnadsvård.

ALINGSÅS BLIR EN PENDLINGSKOMMUN

På 1970-talet blev befolkningstillväxten i staden genom avindustrialiseringen långsammare än tidigare, samtidigt som tillväxten på landsbygden ökade snabbt. Särskilt gällde detta de södra kommundelarna mellan Alingsås och Lerum.

En tendens till en sådan utveckling fanns redan på 1950-talet. Den sjörika terrängen runt Alingsås och den växande bilismen fick då allt fler stadsbor att sommartid hyra bostad av bönder i trakten eller flytta ut till egna sportstugor. Området hade länge använts av både göteborgare och alingsåsbor för utflykter, båtfärder och friluftsliv men nu blev sådan verksamhet tillgänglig för många fler.

På 1970-talet accelererade denna utflyttning och övergick samtidigt till åretruntboende. Sportstugor byggdes om, nedlagda jordbruksfastigheter köptes upp, och äldre grusvägar asfalterades. Allt fler människor började pendla till jobbet, mest med bil men från 1980 även med pendeltågen mellan Alingsås och Göteborg. Ett slags urbanisering av landsbygden in-

Bageriarbetare på den gamla goda tiden.

leddes, samtidigt som också pendlingen mellan städer och tätorter växte snabbt.

Kommunreformerna i början av 1970-talet underlättade processen, vilket kan illustreras med fallet Ingared. Ingareds herrgård låg vackert vid en vägkorsning nära Sävelången och "Hästebräcka", i Hemsjö socken. Efter inkorporeringen med Alingsås kommun byggde man här ett nytt stort villaområde som idag har 2 500 invånare. Det finns nästan inga arbetsplatser förutom daghem, skolor, äldreboenden etc, bara villor avsedda för pendlare. Platsen ligger en dryg mil från Alingsås centrum men mycket nära både E20 och järnvägsstationen i Norsesund.

Efter några decenniers tillfällig avmattning började även staden så småningom växa snabbare igen. Vid millennieskiftet var de gamla fabrikena sedan länge rivna men nya mindre företag hade tillkommit och framför allt handeln expanderade kraftigt. 2008 öppnade gallerian Storken på Kungsgatan, 2014 affärs- huset Vimpeln på den plats där bomullsväveriet förut legat, och 2014 också det nya stora handelsområdet Bolltorp norr om stadskärnan. Nya villaområden med enstaka flerfamiljshus bredde ut sig runt stadskärnan.

Politikerna formulerade strax före millennieskiftet en ny slogan: "Alingsås är den trivsamma trästaden med en levande landsbygd. Läget i regionen ger småstadens fördelar och storstadens möjligheter." I den charmiga äldre stadskärnan fanns handel, kultur och småföretag och man önskade att kommunen skulle ha 40 000 invånare inom tio år. Det tog dock lite längre, till 2016, men i dag har staden 27 400 och kommunen 42 400 invånare. Båda ligger därmed storleksmässigt på 6:e plats i Västergötland.

KAFÉSTADEN LANSERAS MED KRAFT

Turistbyrån har under senare år allt ivrigare marknadsfört Alingsås som kaféstad. Man knyter an till stadens historia med Alströmer och manufakturerna och staden sägs vid denna tid ha varit full av förvärvs- arbetande kvinnor som inte hann baka sitt eget bröd.

Med handväskan som vapen, Susanne Arwin i Åmanska parken.

Det första bageriet startade på Stortorget 1733 och efter hand utvecklades en kafékultur i staden. I dag finns det 25-30 kaféer i Alingsås, inklusive ekobagerier och hundvänliga kaféer, och man kan få en särskild kafékarta om man vänder sig till stadens turistbyrå.

Lanseringen av Alingsås som kaféstad är ingen småsak, om nu någon vill inbilla sig det. Sedan 2016 arrangerar man fikavandringar, inledningsvis sommartid men numera från maj och ända till jultid. En fikafest går av stapeln i museiparken i augusti, och man kan boka ett fikapakett på Grand hotell.

Fikavandringen är en två timmars guidad tur i grupp med provsmakning och historieundervisning. Marknadsföringen sker i USA i New York Times och i England i The Guardian och på några år har fikavandringarna lockat tusentals besökare till Alingsås kaféer. Alingsås är idag både en attraktiv bostadsort för Göteborgsregionens invånare och ett pittoreskt utflyktsmål för turister. Åk själv dit och fika får du se!

Jan-Erik Synnerman

Fotograf: Jonas Ingman

GAMLA VÄGAR I VÄSTERGÖTLAND

Höstens föredrag hölls av Håkan Kumler. Uppskattningsvis 30-40 västgötar infann sig på Västgöta Nation den 19 oktober för att lyssna på ett föredrag om gamla vägar i Västergötland. Efteråt var det förstås gasque med sång av kör och middagsgäster, mat och trevligt umgänge.

Håkan bor i Alingsås och är skaradjäkne och historielärare. Hela föredraget genomsyrades av kärlek till hembygden och ackompanjerades av vackra fotografier. Han berättade om gånggrifter och vandringsleder som är 4 000 år gamla, om vägar som följde Viskan, Ätran, Sävån, Göta älv, Lidan och alla övriga vattendrag i det stora landskapet, och om hålvägarna som uppstod av slitaget från hästar, boskap och människor. Att gå mellan Lödöse och Skara via det svårtillgängliga Risveden (ca 8,5 mil fågelvägen) skall enligt Karl J Gustafsson ha tagit ungefär fyra dagar, alltså ungefär två mil per dag. Se kartan nedan.

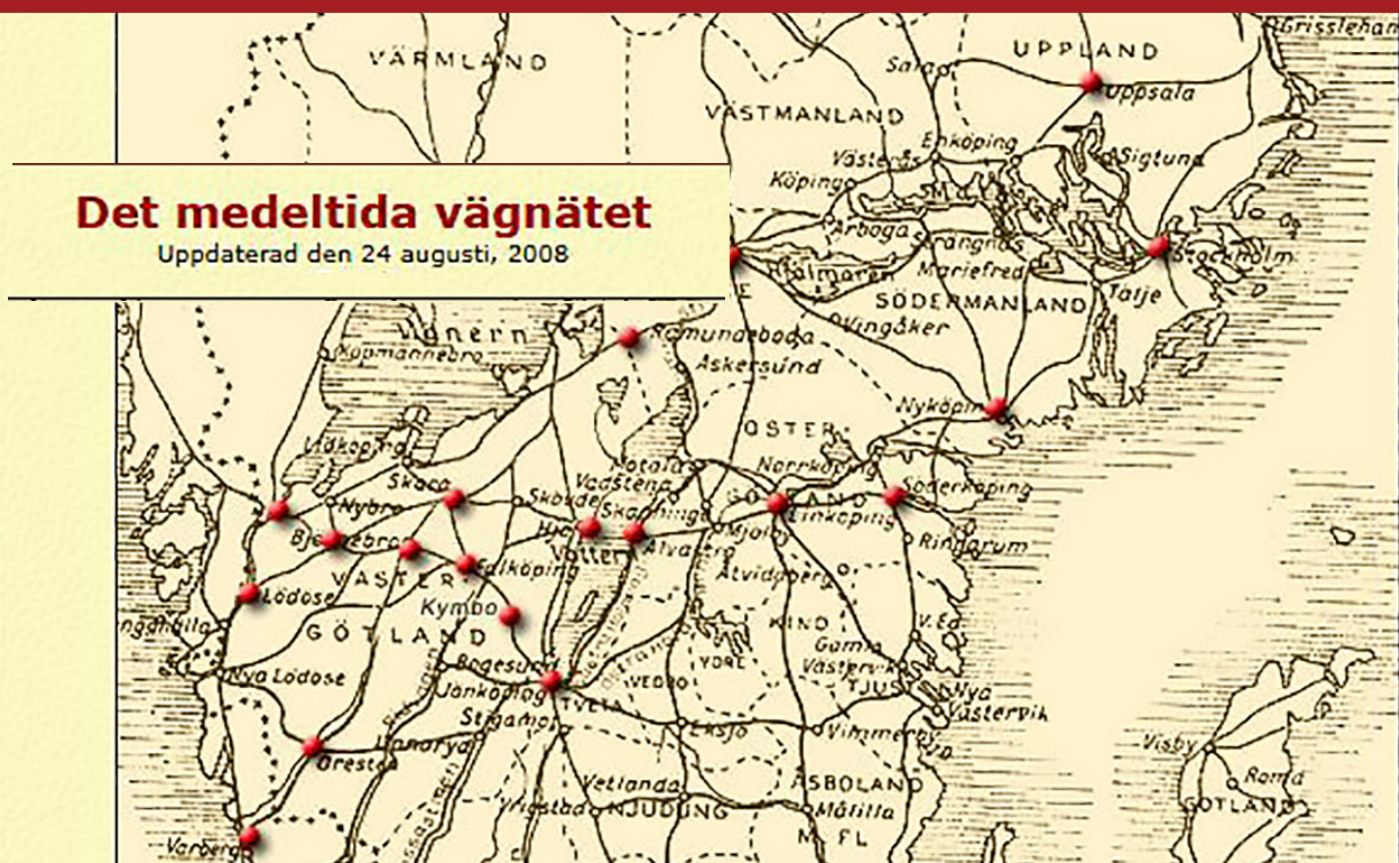
Utvecklingen gick framåt. Med Gustav Vasa blev det länsindelning och krav på att man skulle kunna köra med vagn på en väg, som därför breddades. Sverige importerade framför allt salt och exporterade hudar, smör och järn. Det var ett väldigt resande även på den tiden, och det gick långsamt. Gästgiverierna låg tätt, komforten var inte alls acceptabel enligt dagens anspråk, men man fick mat och tak över huvudet och en säng att vila på, oftast i sällskap med flera andra och en del ohyra.

Landsvägar som kungen och hovet sedan använde blev kungsvägar, bönderna fick skjutsplikt, man satte upp milstenar för att få kontroll över ersättningen till skjutsbönderna. Och gästgiverierna låg tätt. I Västerplana tillverkades 686 milstenar. De äldsta milstenarna i Skaraborg är från 1707 och de äldsta i Älvsborg från 1754. Merparten är huggna i kalksten från Kinnekulle. Milstenarna skulle sättas upp vid varje hel-, halv- och kvartsmil, vilket betydde en fjärdingsväg mellan varje stolpe. Hur lång en mil var varierade dock mellan olika landskap. Inte förrän 1878 blev 1 mil samma sak i hela Sverige. Järnvägarna under andra halvan av 1800-talet tog bort behovet av milstenar och gästgiverier.

Kumler hann också beskriva brobyggen, vägvisarstenar, stenmurar längs vägarna, de många grindarna och de därtill hörande grindslantarna och alléernas funktion längs vägarna och speciellt fram till herresäten och slott. Kumler ägnar sig också åt rengöring av milstenar.

Att dagens riksvägar inte längre följer terrängen beklagade Håkan Kumler och visade bilder hur gamla kulturlandskap fördärvades i bilismens spår. Han hann också påminna oss om att vägskyltarna förr, när bilismen var ny, var gula med svart text. Är det någon som är gammal nog för att komma ihåg det?

Jan-Erik Synnerman och Maria Wold-Troell

Foton tagna av Agneta Oskarsson

DAGS ATT FÖRNYA MEDLEMSKAPET

Landskapsföreningen behöver varennda krona, ditt bidrag är av största vikt. Medlemsavgift 150 kr för enskild medlem, 200 kr för hushåll. Vill du ge ett bidrag dessutom är det förstås också väldigt välkommet. Har du svårt att komma ihåg att betala? Gör så här: Klipp av talongen nedan och lägg den på huvudkudden, betala innan du somnar med gott samvete.

Om du byter postadress eller mejladress ska du skicka aktuella uppgifter till kassör Agneta Oskarsson, ekonomi@vglf.se för att också fortsättningsvis få alla nummer av våra attraktiva nyhetsbrev.

Om du vill ha Corren betalar du direkt till nationen, bg 884-6321. Digital kostar 30 kr och papperstidning 150 kr. Dessutom ska du maila din mejl- och/eller bostadsadress till 2Q@vastgotanation.se. / Styrelsen

FG PlusGiro

Meddelande till betalningsmottagaren

Medlemskap för år 2025

☐ Enskild medlem	150	kr
☐ Familj	200	kr
☐ Gåva		kr
☐ SUMMA		kr

Ange postadress och mejladress vid betalningen!

Från PlusGiro/personkonto (vid girering)

INBETALNING/GIRERING B

Kod 1

Till PlusGirokonto

3 47 84 - 9

Betalningsmottagare

Västgöta Nations Landskapsförening

Avsändare (namn och postadress)

Svenska kronor

öre

BI 2021.02 (mer 05) 45021 10.09
 Strållors landsby 165253
 20101220 16697F
 341 151

347849#06#